

การศึกษาการบริหารการศึกษาทางเลือกและการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นแบบองค์รวม ฐานวิชาหมอบ้าน ๆ โดยการประยุกต์ใช้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง :

กรณีศึกษาโฮมสคูล วัดพระบรมธาตุดอยผาส้ม จังหวัดเชียงใหม่

A STUDY OF ALTERNATIVE EDUCATIONAL ADMINISTRATION AND A HOLISTIC LOCAL CURRICULUM
DEVELOPMENT OF FOLK SECTOR BASED ON THE PRINCIPLES OF SUFFICIENCY ECONOMY PHILOSOPHY :
A CASE STUDY OF WAT DOI PHA SOM HOMESCHOOLING IN CHIANGMAI

ภควดี แสนหาญชัย^{1*}, ดร.สาธิต มีเจริญ², ดร.ทักษ์ ทองภูเบศร์³ และ ดร.สุจินดา ขจรรุ่งศิลป์³

Pakawadee Saenhanchai^{1*}, Dr.Salinee Mecharoen², Dr.Thak Thongphubate³, and Dr.Suchinda Kajonrungsilp³

¹สาขาวิชาการศึกษาระบบองค์รวม แขนงวิชาการบริหารการศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ สถาบันอาศรมศิลป์ กรุงเทพมหานคร 10150

²สาขาวิชาการศึกษาระบบองค์รวม คณะศึกษาศาสตร์ สถาบันอาศรมศิลป์ กรุงเทพมหานคร 10150

³คณะศึกษาศาสตร์ สถาบันอาศรมศิลป์ กรุงเทพมหานคร 10150

¹Program in Holistic Education, Educational Administration Program, Faculty of Education, Asom Silp Institute of the Arts, Bangkok 10150, Thailand

²Program in Holistic Education, Faculty of Education, Asom Silp Institute of the Arts, Bangkok 10150, Thailand

³Faculty of Education, Asom Silp Institute of the Arts, Bangkok 10150, Thailand

*Corresponding author: E-mail: jirinda_pit@hotmail.com

รับบทความ 1 มิถุนายน 2561 แก้ไขบทความ 18 กันยายน 2561 ตอรับบทความ 24 ตุลาคม 2561 เผยแพร่บทความ มกราคม 2563

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีความมุ่งหมายเพื่อ 1) ศึกษาการบริหารการศึกษาทางเลือกโฮมสคูล วัดพระบรมธาตุดอยผาส้ม 2) พัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นแบบองค์รวมฐานวิชาหมอบ้าน ๆ โดยการประยุกต์ใช้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง 3) ศึกษาผลการพัฒนาทักษะชีวิต 5 ด้าน คือ (1) ผู้เรียนรู้ประหยัด (2) ผู้เรียนมีความอดทน (3) ผู้เรียนมีทักษะปฏิบัติการ (4) ผู้เรียนมีทักษะการวิเคราะห์แก้ปัญหา และ (5) ผู้เรียนเป็นผู้มีจิตอาสา ขั้นตอนการวิจัยมี 3 ส่วน 8 ขั้นตอน โดยมีกลุ่มเป้าหมายในการวิจัยคือ ผู้เรียนที่กำลังศึกษาอยู่ชั้นมัธยมจำนวน 14 คน ทั้งชายและหญิง โฮมสคูล วัดพระบรมธาตุดอยผาส้ม อ.สะเมิง จ.เชียงใหม่

ผลการวิจัยพบว่า

1. โฮมสคูล วัดพระบรมธาตุดอยผาส้ม มีการบริหารจัดการจัดการศึกษารูปแบบการศึกษาทางเลือกที่มีความยืดหยุ่น มีการจัดการเรียนรู้แบบคละชั้น ประเมินผลตามศักยภาพเป็นรายบุคคล มุ่งเน้นให้ผู้เรียนได้ค้นหาศักยภาพที่มีอยู่ในตัวตนเองเลือกเรียนตามความถนัดความสนใจ พัฒนาต่อยอดองค์ความรู้จนถึงขีดสูงสุดที่ผู้เรียนจะสามารถเรียนรู้ได้ มีการจัดการศึกษาให้กับผู้เรียนหลายคนเผ่า คือ มั่ง ปากาเกอญอ ปะโอ ไทยพื้นเมือง มีเป้าหมายวิสัยทัศน์การปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรมเชิงปฏิบัติการ เน้นทักษะชีวิต และสามารถพึ่งพาตนเองได้

2. การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นแบบองค์รวม ฐานวิชาหมอบ้าน ๆ โดยการประยุกต์ใช้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง มีกระบวนการพัฒนาหลักสูตรจากปัญหา และความต้องการของคนในชุมชน โดยเป็นหลักสูตรที่สอดคล้องกับปัญหาที่เกิดขึ้นในตัวผู้เรียน ครอบครัว ชุมชนตามสถานการณ์หรือฤดูกาล มีกระบวนการจัดการเรียนรู้บูรณาการแบบองค์รวม มีการเรียนรู้ปัญหาและการแก้ปัญหาของผู้เรียนผ่านตารางวิถีชีวิตกิจวัตรประจำวันและแผนการเรียนรู้ 6 กิจกรรมที่ได้พัฒนาขึ้น

3. ผลของกระบวนการจัดการกิจกรรมการเรียนรู้เพื่อส่งเสริมทักษะชีวิต 5 ด้าน ของผู้เรียน พบว่า ผู้เรียนมีพัฒนาการที่ดีขึ้นตามลำดับ จากการสังเกตและการประเมินเพื่อการพัฒนา ผลจากการบริหารและการพัฒนาหลักสูตรฯ ยังทำให้ผู้เรียน มีบทบาทในการช่วยเหลืองานชุมชน โดยได้รับผลสะท้อนตอบรับที่ดีจากชุมชน และชุมชนร้องขอให้เปิดระดับประถมศึกษาด้วย

คำสำคัญ: การบริหารการศึกษาทางเลือก, หลักสูตรท้องถิ่นแบบองค์รวม, โฮมสคูล, ฐานวิชาหมอบ้าน ๆ

ABSTRACT

This research aimed: 1) to study an alternative educational administration of Wat Doi Pha Som Homeschooling, 2) to develop a holistic local curriculum of the folk sector based on the principles of sufficiency economy philosophy, 3) to examine the effects after the development of the participants' five life skills comprising: 1) frugality, 2) patience, 3) practical skills, 4) problem-solving skills, and 5) public mindedness. The research steps were divided into three parts with eight stages. The research target group consisted of 14 students with mixed gender who enrolled in Wat Doi Pha Som Homeschooling, Samoeng district, Chiang Mai province.

The findings were as follows:

1. The Wat Doi Pha Som Homeschooling provided an educational administration in alternative education with a focus on flexibility, Multigrade Schooling, individualized evaluation, the needs and interests of each student, making best progress at his/her own rate of knowledge and potential. The alternative education was designed for a range of hilltribes, including Hmong, Paganyaw, Pa-O, and local Thais, aiming to achieve the vision statement of cultivating moral and ethics in terms of life skills and self-reliance.

2. To develop of a holistic local curriculum of folk sector based on the principles of sufficiency economy philosophy. The development process of local curriculum was derived from the community needs and in accordance with consistent issues raised in learner, family, seasonal or community situations. The integration of a holistic learning management helped develop the students' learning through problems and solutions through the daily routine assignment schedule and the developed lesson plans covering six activities.

3. The effects after the learning management process to enhance five aspects of life skills were drawn from observation and assessment for development revealed that the students gained better improvement in playing a role for community assistance. The community gave better responses and requested for homeschooling at an elementary level.

Keywords: Alternative Education Administration, Holistic Local Curriculum, Homeschool, Folk sector

บทนำ

จากนโยบายการศึกษาของประเทศไทยหลายทศวรรษที่ผ่านมา เป็นการเรียนรู้ระบบป้อนข้อมูลทางเดียว ทำให้ผู้เรียนในห้องเรียนไม่สามารถนำมาใช้ในการประกอบสัมมาชีพที่เป็นต้นทุนทางครอบครัวของผู้เรียนได้ และผู้เรียนไม่ได้มีส่วนร่วมในการช่วยคิดแก้ปัญหาในครอบครัว ในชุมชน วิถีการศึกษาของประเทศไทย คือ กระบวนการเรียนรู้ที่เน้นการท่องจำ เมื่อการเรียนรู้ถูกกำหนดด้วยกรอบของเนื้อหาสาระเป็นตัวตั้ง (สุมาลี ตั้งประดับกุล, 2557, หน้า 13) ซึ่งสอดคล้องกับความเห็นของ ประเสริฐ ผลิตผลการพิมพ์ (2556) ได้กล่าว ถึงเรื่องการเน้นทักษะในการทำงานสำหรับทศวรรษที่ 21 ซึ่งไม่ใช่การท่องจำ การที่เด็กไทยทุกคนต้องเรียนรู้ในระบบเหมือนกันทุกสาระวิชาทั่วประเทศ รวมถึงการสอบวัดผลโอเน็ต เอนเน็ต เอ็นเน็ต พินา การวัดผลทดสอบประเมินผลด้วยระบบมาตรฐานเดียว ทั้งที่ความสามารถของผู้เรียนแตกต่างกัน อีกทั้งบริบทแต่ละพื้นที่มีภูมิปัญญา ประเพณีวัฒนธรรมและสภาพปัญหาในพื้นที่ตลอดจนทรัพยากรในชุมชนมีความแตกต่างกันอย่างสิ้นเชิง กระบวนการให้ผู้เรียนต้องเรียนในสิ่งที่ไม่อยากเรียน การวัดผลอย่างไม่เป็นธรรมนั้น จึงไม่มีความเหมาะสมกับคนชนบท คนด้อยโอกาส คนยากจน คนชาติพันธุ์ คนชายขอบ (ชัชวาลย์ ทองดีเลิศ, 2555) ประเทศไทยลงทุนเพื่อการศึกษามากเป็นอันดับ 2 ของโลก แต่ผลสัมฤทธิ์ของการศึกษาได้ในระดับต่ำ ไม่ตอบโจทย์ปัญหาของสังคมอีกทั้งยังไม่ตอบโจทย์ปัญหาของคนในห้องเรียน นอกจากนี้กระทรวงศึกษาธิการมีคำสั่ง ยุบ ควบ รวม โรงเรียนขนาดเล็กทั่วประเทศ (สุภาพร อาจเดช, 2556, หน้า 33-34) จากหลักสูตรกระแสหลักปัจจุบันอาจเหมาะสมสำหรับคนในเมือง แต่ไม่ตอบโจทย์สำหรับคนในห้องเรียน คนบดเคี้ยว หรือคนชายขอบ เนื่องจากคนในห้องเรียนต้องดำเนินวิถีชีวิตที่เรียบง่าย มีทักษะการทำงานได้ดี ไม่ชอบการแข่งขัน พระครูสุพรหมธรรมาภวิวัฒน์ (2557) ได้กล่าวไว้ว่า “จะไม่มีใครดูแลและปกป้องทรัพยากรของชาติจริง ๆ ถ้าไม่ใช่คนในห้องเรียนชนบท อันเป็นผู้อยู่ใกล้ทรัพยากรของชาติเหล่านั้น กิจกรรมงานราชการต่างก็ทำงานตามเวลาที่กำหนดไว้ในเวลาราชการหมดเวลาก็ไม่มีคนอยู่ แต่ปัญหามันไม่ได้หมดเวลาไปด้วย ไฟป่ากำลังมา ภูเขา กำลังจะหมดไป แม่น้ำกำลังจะเหือดแห้งทุกสาย หน้าฝนน้ำท่วมทุกปี หน้าแล้งก็แล้งขึ้นทุกปี ชาวบ้านลูกหลานเดือดร้อน แต่กลับไม่มีหน่วยงานมาแก้ปัญหาจริงจัง ใครจะทำหน้าที่เสียสละทำงาน

โดยไม่หวังสิ่งตอบแทน ไม่หวังเอาลวงเวลา ใครจะเอาใจใส่ต่อการปลูกจิตสำนึกให้แก่เยาวชนเหล่านั้นได้ดีเท่ากับการให้การศึกษาที่เหมาะสม การศึกษาในระบบได้ทำให้เยาวชนทุกชาติพันธุ์ ทุกหมู่บ้านไปจากถิ่นฐานเดิม และการศึกษามาตรฐานเดียวในระบบนั้นยังปลูกฝังค่านิยมใหม่ให้กับเด็กเหล่านั้น คือค่านิยมของเงินและความฟุ้งเฟ้อ ค่านิยมของการช่วยเหลือเกื้อกูลกันในปัจจุบันจึงหายไปหมดจากวิถีชนบท จึงเรียกการศึกษานี้ว่า “การศึกษาออกตัญญู” นอกจากนี้ ประเสริฐ ผลิตผลการพิมพ์ (2556) ได้แสดงความเห็นว่า “กระบวนการเรียนการสอนแบบเก่าเหมาะสำหรับคนหนุ่มมาก เหมาะสำหรับสองร้อยปีที่ผ่านมา แต่ยุคนี้เป็นยุคไอทีที่สามารถหาความรู้ได้มากมาย ไม่ได้ต้องการเด็กที่ท่องจำเก่ง เรียนเก่งแต่เพียงอย่างเดียว ซึ่งปัจจุบันต้องการผู้เรียนที่มีความใฝ่เรียนรู้ รู้วิธีการเรียนรู้ มีทักษะการเรียนรู้ นอกจากนี้ยังต้องการผู้เรียนที่รู้จักการใช้ชีวิตที่ดี” ซึ่งสอดคล้องกับความเห็นของ วิจารย์ พานิช (2556) ที่ว่า “หากยังเรียนด้วยวิธีเดิม ๆ เหมือนปัจจุบันอยู่ จะส่งผลคือ ข้อหนึ่ง เด็กวัยรุ่นจะเสียคนในสัดส่วนที่เพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ และข้อสองซึ่งอันตราย ยิ่งกว่าคือ คนทั้งชาติจะโง่เพราะผู้เรียนจะเรียนเพียงเพื่อให้ได้ความรู้ ซึ่งความรู้ที่เรียนมานั้นสองสามปีก็เป็นความรู้ที่เก่าแล้ว ยุคใหม่ปัจจุบัน ถ้าเด็กมีความรู้เพียงในห้องเรียนจึงเป็นการยากที่เด็กจะสนใจเรียน เด็กควรเรียนรู้ด้วยการลงมือปฏิบัติ ครูควรเป็นโค้ชฝึกให้ผู้เรียนได้ทำงาน ให้ผู้เรียนได้เรียนรู้อย่างมีวิจารณญาณสังคมไทยจะพัฒนาขึ้น” โดยแท้จริงแล้วมนุษย์ทุกคนที่เกิดมามีศักยภาพความแตกต่างกันไป เช่น สติปัญญา ความคิด ความถนัด ความสนใจ ความสามารถ ความใฝ่รู้ และมีสมรรถนะทักษะการเรียนรู้ในด้านต่าง ๆ ไม่เหมือนกัน เช่น ทักษะการสื่อสาร ทักษะชีวิต ทักษะอาชีพ ทักษะในเชิงวิชาการ ทักษะในการคิดแก้ปัญหา (ประภาภัทร นิยม, 2553, หน้า 191-195) ดังนั้น การติกรอบให้กับผู้เรียน ทุกคนจึงเป็นการทำให้ผู้เรียนขาดทักษะในการคิดวิเคราะห์ สังเคราะห์ การประยุกต์ คิดวิพากษ์ คิดแก้ไขปัญหาไม่ได้ อีกทั้งยังขาดทักษะการเรียนรู้จากการลงมือทำงานจริง ไม่สามารถเอาตัวรอดได้ในยามเผชิญกับอุปสรรค ดังคำสุภาษิตไทยที่ว่า “มีความรู้ท่วมหัวเอาตัวไม่รอด” ดังนั้น ทั้งครู ผู้เรียนจะต้องเรียนรู้ที่จะมีทักษะเพื่อการดำรงชีวิตในศตวรรษที่ 21 ไปพร้อมกัน (วิจารย์ พานิช, 2556, หน้า 71)

จากเหตุแห่งการถดถอย การเสื่อมคุณธรรม ศีลธรรมของสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างก้าวกระโดด ทำให้พระครูสุพรหมธรรมภาวิวัฒน์ เจ้าอาวาสวัดพระบรมธาตุดอยผาส้ม ก็เป็นท่านหนึ่งที่มาช่วยจัดการแนวคิด การบริหารการศึกษาทางเลือกแบบโฮมสคูล วัดพระบรมธาตุดอยผาส้ม (บวร.) ร่วมกับผู้ปกครองตั้งแต่ปี พ.ศ. 2551 โดยมีฐานเรียนรู้ 9 ฐาน ได้มีผู้ปกครองบางส่วนในท้องถิ่น ชุมชนบ้านอมลอง ต.แม่สาบ อ.สะเมิง จ.เชียงใหม่ เข้ามาศึกษาและน้อมนำเอาปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาปฏิบัติจนเห็นผล ทำให้ผู้ปกครองในชุมชน สนใจที่จะให้บุตรหลานเรียนรู้กับโฮมสคูล วัดพระบรมธาตุดอยผาส้ม ได้ร่วมกันคิดพัฒนาเป็นฐานเรียนรู้ท้องถิ่นไว้ 17 ฐาน ในปี 2555 โดยมีพระครูสุพรหมธรรมภาวิวัฒน์ เป็นที่ปรึกษาหลัก ได้จัดการบริหารการศึกษาทางเลือกให้บูรณาการเหมาะสมกับความต้องการ การเรียนรู้ของเด็กในท้องถิ่นและสอดคล้องกับปัญหาในชุมชน ตลอดจนการใช้ทรัพยากรธรรมชาติ ป่าต้นน้ำ การอนุรักษ์สืบสาน ฟื้นฟู ภูมิปัญญา เรื่องหมอบ้าน ๆ ด้านการบำบัดรักษาสุขภาพเบื้องต้นที่มีอยู่ในชุมชน ซึ่งมีการจัดการเรียนการสอนแบบบูรณาการ โดยการเรียนรู้จากปัญหา และการเรียนรู้ผ่านโครงการโดยใช้ปัญหาในครอบครัวชุมชนเป็นตัวตั้งจากสภาพปัญหาที่โฮมสคูล วัดพระบรมธาตุดอยผาส้มและชุมชนบ้านอมลอง ต.แม่สาบ อ.สะเมิง จ.เชียงใหม่ อยู่ห่างไกลจากโรงพยาบาลขนาดใหญ่ในตัวเมือง ผู้วิจัยจึงมีแนวคิดให้ผู้เรียนและคนในชุมชนรู้จักการพึ่งพาตนเอง ดูแลบำบัดรักษาเบื้องต้นด้วยการใช้สมุนไพรอินทรีย์ในชุมชนท้องถิ่นจึงได้คิดกิจกรรมการเรียนการสอนที่เหมาะสมกับสภาพปัญหาในชุมชน และสามารถประเมินผลให้สอดคล้องกับมาตรฐานชีวิต เพื่อไม่ให้ผู้เรียนเสียโอกาส ดังนั้น ผู้วิจัยจึงได้เลือกศึกษาทำการวิจัย เรื่อง การบริหารการศึกษาทางเลือกและการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นแบบองค์รวมฐานวิชาหมอบ้าน ๆ โดยการประยุกต์ใช้ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อมุ่งสร้างภูมิคุ้มกัน ปลูกฝังความรู้ ความเข้าใจบนหลักเหตุผล มีความคิดเชิงสร้างสรรค์ในหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงให้แก่ผู้เรียนในโฮมสคูล วัดพระบรมธาตุดอยผาส้ม เพื่อให้ผู้เรียนสามารถมีภูมิคุ้มกัน สามารถช่วยเหลือตนเองและผู้อื่นในเบื้องต้นได้ และมีทักษะในการทำงานในยุคโลกาภิวัตน์ เพื่อให้มีกระบวนการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับวิถีชีวิต วัฒนธรรม ภูมิปัญญาที่มีอยู่ในชุมชนท้องถิ่นได้อย่างแท้จริง งานวิจัยครั้งนี้ใช้การวิจัยเชิงคุณภาพซึ่งเป็นงานวิจัยเชิงปฏิบัติการจากการบูรณาการบนฐานองค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในชุมชน โดยผู้วิจัยได้พัฒนาแผนการเรียนรู้ 6 กิจกรรม ได้แก่ (1) ปราชญ์ชุมชน (2) สมุนไพรพื้นบ้านอาหารพื้นเมือง (3) การนวดจุดต่าง ๆ ของร่างกาย (4) กัวซาถอนพิษไข้ (5) น้ำคอลลอยด์ และ (6) ศาสตร์แห่งการครอบแก้ว สำหรับผลจากการวิจัยครั้งนี้จะทำให้ทราบการบริหารจัดการการศึกษาทางเลือก รูปแบบบ้านเรียน (โฮมสคูล) และหลักสูตรท้องถิ่นแบบองค์รวมฐานวิชาหมอบ้าน ๆ โดยการประยุกต์ใช้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงและได้พัฒนากิจกรรมเสริมทักษะชีวิตที่ต้องการให้เกิดแก่ผู้เรียน 5 ด้าน คือ 1) ผู้เรียนรู้ประหยัด 2) ผู้เรียนมีความอดทน 3) ผู้เรียนมีทักษะปฏิบัติการ 4) ผู้เรียนมีทักษะการวิเคราะห์แก้ปัญหา 5) ผู้เรียนเป็นผู้มีจิตอาสา

ความมุ่งหมายของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาการบริหารจัดการศึกษาทางเลือกโฮมสคูล วัดพระบรมธาตุดอยผาส้ม

2. เพื่อพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นแบบองค์รวม ฐานวิชาหมอบ้าน ๆ โดยการประยุกต์ใช้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง
3. เพื่อศึกษาผลการพัฒนาทักษะชีวิต 5 ด้าน คือ 1) ผู้เรียนรู้ประหยัด 2) ผู้เรียนมีความอดทน 3) ผู้เรียนมีทักษะปฏิบัติการ
- 4) ผู้เรียนมีทักษะการวิเคราะห์แก้ปัญหา และ 5) ผู้เรียนเป็นผู้มีจิตอาสา

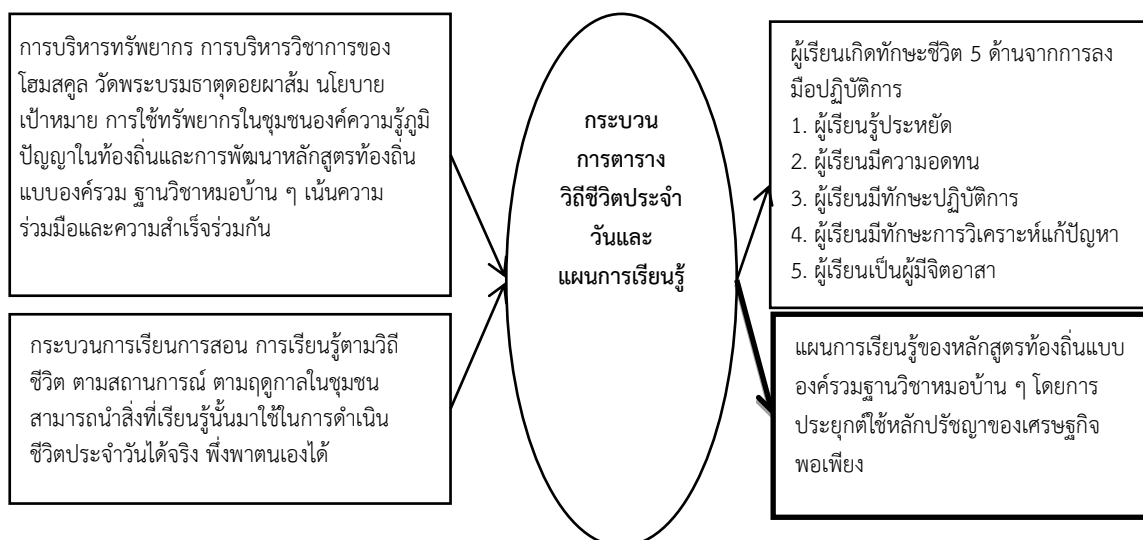
ขอบเขตของการวิจัย

ขอบเขตพื้นที่ในการวิจัย ผู้วิจัยได้เลือกโฮมสกูล วัดพระบรมธาตุดอยผาส้ม ต.แม่สาบ อ.สะเมิง จ.เชียงใหม่

กลุ่มเป้าหมายที่ใช้ในการวิจัย ผู้เรียนชายหญิงคละชั้น ระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น (ม.1-3) และมัธยมศึกษาตอนปลาย (ม.4-6) อายุ 12-18 ปี จำนวนผู้เรียนทั้งหมด 14 คน

กรอบคิดในการวิจัย

งานวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยศึกษาจากเอกสารการบริหารการจัดการศึกษาทางเลือก โรงเรียนทางเลือก บ้านเรียนและศูนย์การเรียนรู้ ตามกฎกระทรวงศึกษาธิการว่าด้วยสิทธิในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานโดยครอบครัว พ.ศ. 2547 ศึกษางานวิจัยจาก สุชาติ จักรพิสุทธ์ และคณะ (2546, หน้า 27-28), สันติ บุรณะชาติ (2552, หน้า 182-183), วิจารย์ พาณิช (2556, หน้า 13-71), ประภาภัทร นิยม (2553, หน้า 191-195), นริศรา จริยะพันธุ์ (2555, หน้า 158-159), อมรวิษย์ นาครพรรพ (2543, หน้า 31), ปกป้อง จันทรวิทย์ และสุนทร ต้นมันทอง (2555, หน้า 12) เกี่ยวกับการบริหารการศึกษาทางเลือกและการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นแบบองค์รวม การจัดการกระบวนการเรียนการสอนตามวิถีชีวิตของโฮมสกูล วัดพระบรมธาตุดอยผาส้ม ต.แม่สาบ อ.สะเมิง จ.เชียงใหม่ โดยมีกรอบแนวคิดในการวิจัยดังต่อไปนี้

ภาพประกอบ 1 แผนภาพกรอบแนวคิดในการวิจัย

วิธีดำเนินการวิจัย

โดยมีวิธีการดำเนินการวิจัย 3 ส่วน แบ่งออกเป็น 8 ขั้นตอน ดังนี้

ส่วนที่ 1

ขั้นตอนที่ 1 ศึกษาการบริหารการศึกษาทางเลือกโฮมสกูล วัดพระบรมธาตุดอยผาส้ม

ผู้วิจัยได้ศึกษาการบริหารการศึกษาทางเลือกของโฮมสกูล วัดพระบรมธาตุดอยผาส้ม ด้านการบริหารจัดการ วิชาการ การจัดการองค์ความรู้ และการบริหารจัดการทรัพยากรในท้องถิ่น ตลอดจนการเก็บข้อมูลพื้นที่ สภาพปัญหาในชุมชนท้องถิ่น บ้านอมลอง ต.แม่สาบ อ.สะเมิง จ.เชียงใหม่ รวมถึงการรวบรวมองค์ความรู้ในชุมชน บูรณาการเชื่อมโยงสู่การวางแผนพัฒนา แผนการจัดการเรียนรู้หลักสูตรท้องถิ่นแบบองค์รวมฐานวิชาหมอบ้าน ๆ โดยการประยุกต์ใช้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

กลุ่มเป้าหมาย

ส่วนที่ 2

ขั้นตอนที่ 2 กำหนดกลุ่มเป้าหมาย ซึ่งเป็นผู้เรียนที่กำลังศึกษาชั้นมัธยมศึกษา ชายหญิง อายุ 12 – 18 ปี ที่กำลังศึกษาอยู่ในโฮมสกูล วัดพระบรมธาตุดอยผาส้ม ต.แม่สาบ อ.สะเมิง จ.เชียงใหม่ ปีการศึกษา 2556 ถึง 2558 จำนวน 14 คน

ขั้นตอนที่ 3 วางแผน วิเคราะห์ 8 สารการเรียนรู้ของหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 สำหรับกลุ่มเป้าหมายเฉพาะ และสร้างแผนบูรณาการพัฒนาศักยภาพหลักสูตรท้องถิ่นแบบองค์รวมฐานวิชาหมอบ้าน ๆ

ขั้นตอนที่ 4 สร้างและตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือวิจัย

ขั้นตอนที่ 5 ทดลองใช้แผนกิจกรรมพัฒนาศักยภาพหลักสูตรท้องถิ่นแบบองค์รวมฐานวิชาหมอบ้าน ๆ แผนการเรียนรู้ 6 กิจกรรม ได้แก่ (1) ปราชญ์ชุมชน (2) สมุนไพรพื้นบ้านอาหารพื้นเมือง (3) การนวดจุดต่าง ๆ ของร่างกาย (4) กัวชาออนพิษไข้ (5) น้ำคลอโรฟิลล์ และ (6) ศาสตร์แห่งการครอบแก้ว

ขั้นตอนที่ 6 เก็บรวบรวมข้อมูลแผนกิจกรรมเรียนรู้ 6 กิจกรรม

ขั้นตอนที่ 7 สรุปแผนกิจกรรมพัฒนากิจกรรมเรียนรู้ 6 กิจกรรม

ภาพประกอบ 2 ภาพประกอบแผนการเรียนรู้กิจกรรมที่ 1 เรื่อง ปราชญ์ชุมชน

ภาพประกอบ 3 ภาพประกอบแผนการเรียนรู้กิจกรรมที่ 6 ศาสตร์แห่งการครอบแก้วกับตำแหน่งบอโรค

ส่วนที่ 3

ขั้นตอนที่ 8 วิเคราะห์ข้อมูลผลจากกิจกรรมเรียนรู้ 6 กิจกรรม เพื่อการพัฒนาทักษะชีวิต 5 ด้าน ได้แก่ 1) ผู้เรียนรู้ ประหยัด 2) ผู้เรียนมีความอดทน 3) ผู้เรียนมีทักษะปฏิบัติการ 4) ผู้เรียนมีทักษะการวิเคราะห์แก้ปัญหา และ 5) ผู้เรียนเป็นผู้มีจิตอาสา

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

การสร้างเครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัยการศึกษา การบริหารการศึกษาทางเลือกและพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นแบบองค์รวมฐานวิชาหมอบ้าน ๆ ครั้งนี้ โดยผู้วิจัยได้ศึกษาข้อมูลเอกสาร ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการบริหารการจัดการศึกษาทางเลือก การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น การพัฒนาแผนการเรียนรู้ 6 กิจกรรม การเก็บข้อมูลจากแบบประเมินทักษะชีวิต 5 ด้าน ได้แก่ ตารางวิถีชีวิตกิจวัตรประจำวันเป็นระยะเวลา 20 สัปดาห์ แผนการเรียนรู้ 6 กิจกรรม จำนวน 6 แผน ได้แก่ (1) ปราชญ์ชุมชน

(2) สมุนไพรพื้นบ้านอาหารพื้นเมือง (3) การนวดจุดต่าง ๆ ของร่างกาย (4) กัวซาถอนพิษไข้ (5) น้ำโคลอโรฟิลล์ และ (6) ศาสตร์แห่งการครอบแก้ว แผนละ 120 นาที ที่เชื่อมโยงบูรณาการสู่ 8 สารการเรียนรู้ ตามหลักเกณฑ์และวิธีการปรับใช้หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน 2551 สำหรับกลุ่มเป้าหมายเฉพาะ และได้นำหลักสูตรท้องถิ่นแบบองค์ความรู้วิชาหมอบ้าน ๆ มาพัฒนากิจกรรมเรียนรู้และสร้างเครื่องมือในการเก็บข้อมูล โดยผู้วิจัยเป็นหลักในการเก็บข้อมูลซึ่งเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยอื่น ๆ อีก ได้แก่ การสัมภาษณ์อย่างเป็นทางการและไม่เป็นทางการ การสังเกตพฤติกรรมรายบุคคล บันทึกสะท้อนการเรียนรู้ แบบประเมินทักษะชีวิต 5 ด้าน แบบประเมินคุณภาพความเที่ยงตรงของเนื้อหาสาระการเรียนรู้ IOC (Index of Item-Objective : Congruence) ผู้วิจัยได้นำแบบสอบถามเพื่อหาความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหา (Content validity) และความน่าเชื่อถือของข้อมูล (Data Reliability) (พิสนุ พงศรี, 2552, หน้า 155-157) จากผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 4 ท่าน ช่วยตรวจสอบแบบประเมินคุณภาพหลักสูตรท้องถิ่นแบบองค์รวม ฐานวิชาหมอบ้าน ๆ โดยคะแนนที่ได้แต่ละข้ออยู่ในช่วงระหว่าง 0.5 - 1.0 ซึ่งผ่านเกณฑ์และสามารถนำแผนการเรียนรู้ทั้ง 6 กิจกรรม ไปใช้ได้ทุกกิจกรรม

วิธีรวบรวมข้อมูล

การรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยได้เก็บรวบรวมข้อมูลเชิงคุณภาพรวมทั้งข้อมูลเชิงปริมาณเพื่อให้สามารถเก็บรวบรวมข้อมูลได้ครบถ้วน โดยผู้วิจัยมีบทบาทเป็นผู้พัฒนากิจกรรมเรียนรู้ เป็นผู้สังเกตแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม การสัมภาษณ์อย่างเป็นทางการและไม่เป็นทางการกับบุคคลที่มีส่วนได้ส่วนเสีย ได้แก่ ผู้จัดการศึกษา ผู้เรียน ผู้ปกครอง ราชัญชุมชน การจดบันทึกสรุปข้อมูลรวมทั้งการใช้เครื่องมืออื่นที่ช่วยในการรวบรวมข้อมูล เช่น การสนทนากลุ่ม บันทึกสะท้อนการเรียนรู้จากผู้เรียน การอัดเสียง ถ่ายภาพ รวมถึงการสังเกตสภาพการเรียนรู้ของผู้เรียนขณะปฏิบัติกิจกรรม เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลพร้อมทั้งพัฒนาแผนการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง

สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์

การวิเคราะห์ข้อมูล การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยวิเคราะห์ข้อมูล โดยการศึกษาเนื้อหาสาระการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นจริงจากการรวบรวมข้อมูล เปรียบเทียบมาตรฐานคุณภาพผู้เรียนตามหลักเกณฑ์และวิธีการปรับใช้หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน 2551 สำหรับกลุ่มเป้าหมายเฉพาะ ผู้วิจัยวิเคราะห์ อภิปรายตามข้อมูลที่ได้จากการสังเกต การสัมภาษณ์ การจดบันทึก อัดเสียง ถ่ายภาพ บันทึกสะท้อนการเรียนรู้ แบบประเมินทักษะชีวิต 5 ด้าน บันทึกสภาพการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นจริงในห้องเรียน จากการปฏิบัติตารางชีวิตกิจวัตรประจำวัน และแผนการเรียนรู้ทั้ง 6 กิจกรรม จากนั้นผู้วิจัยได้นำแผนการเรียนรู้ให้ครูอาสาและราชัญผู้จัดกิจกรรมการเรียนการสอน ขั้นตอนที่ 5 ทดลองใช้เครื่องมือวิจัย (Try out) กับกลุ่มเป้าหมายด้วยแผนการเรียนรู้ 6 กิจกรรม ที่ได้ตรวจสอบคุณภาพหลักสูตรจากผู้เชี่ยวชาญแล้ว ขั้นตอนที่ 6 เก็บข้อมูลผลการทดลองใช้แผนการเรียนรู้ฯ ขั้นตอนที่ 7 สรุปผลการทดลองใช้แผนการเรียนรู้ฯ ด้วยเครื่องมือการสังเกต การบันทึกสะท้อนการเรียนรู้ แบบประเมินทักษะชีวิต 5 ด้าน นำมาวิเคราะห์และสรุปผลคุณภาพการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นแบบองค์รวมฯ (สุภาภักดิ์ จันทวนิช, 2553, หน้า 128) จากนั้นนำผลการจัดกิจกรรมการเรียนรู้มาวิเคราะห์ข้อมูลส่วนที่ 3 ขั้นตอนที่ 8 เป็นการวิเคราะห์ข้อมูลผลการพัฒนาทักษะชีวิต 5 ด้าน ได้แก่ 1) ผู้เรียนรู้ประหยัด 2) ผู้เรียนมีความอดทน 3) ผู้เรียนมีทักษะปฏิบัติการ 4) ผู้เรียนมีทักษะการวิเคราะห์แก้ปัญหา และ 5) ผู้เรียนเป็นผู้มีจิตอาสา

สรุปผลการวิจัย

1. ผลของการศึกษาการบริหารการศึกษาทางเลือกของโฮมสคูล วัดพระบรมธาตุโดยผาสัม พบว่า มีการบริหารและการจัดการศึกษารูปแบบการศึกษาทางเลือกที่มีความยืดหยุ่น มีการจัดการเรียนรู้แบบคละชั้น โดยมีการประเมินผลตามระดับขั้นและตามศักยภาพเป็นรายบุคคล มุ่งเน้นการพัฒนาให้ผู้เรียนได้ค้นหาศักยภาพที่มีอยู่ในตัวตน เลือกเรียนตามความถนัดความสนใจ พัฒนาต่อยอดองค์ความรู้จนถึงขีดสูงสุดที่ผู้เรียนจะสามารถเรียนรู้ได้ มีการจัดการศึกษาให้กับผู้เรียนหลายคนเฝ้า เช่น มั่ง ปากาเกอญอ ปะโอไทยพื้นเมือง มีการะบวนการจัดการเรียนรู้รูปแบบบูรณาการโครงการ (Project Approach) และเรียนรู้จากปัญหา (Problem Based Learning) โดยมีการเรียนรู้ระดับของปัญหาดังนี้

1.1 ปัญหาระดับส่วนตัวของผู้เรียน เช่น ปัญหาเรื่องสุขภาพ ขอบอะไร มีทักษะถนัดเรื่องอะไร มีจุดเด่นด้านใด มีการตั้งคำถามจุดประเด็นให้ผู้เรียนค้นหาศักยภาพในตัวตน

1.2 ปัญหาระดับครอบครัว เช่น ปัญหาหนี้สิน ปัญหาไร้ที่ทำกิน ปัญหาการหย่าร้าง ครอบครัวไม่อบอุ่น ปัญหาการใช้เงินเพื่อเดินทางไปเรียนในตัวเมือง

1.3 ปัญหาชุมชน เช่น สารเคมี บริบทเป็นป่าต้นน้ำ ขาดแคลนน้ำหน้าแล้ง ไฟป่า หมอกควัน ความขัดแย้งในชุมชน โรงเรียนในชุมชนเป็นโรงเรียนในระบบที่จัดการเรียนการสอนยังไม่สอดคล้องกับสภาพปัญหาจริงของผู้เรียน ครอบครัว ชุมชน ปัญหาโฮมสคูลยังไม่มีคู่มือหรือหลักสูตรท้องถิ่นบูรณาการที่สามารถเป็นแนวทางให้แก่ครูหรือครูอาสาสมัคร เพื่อใช้ทำการสอนให้แก่ผู้เรียน อีกทั้งครูอาสาสมัครยังไม่มีความรู้เรื่องการศึกษาทางเลือก การเรียนรู้รูปแบบบูรณาการโครงการ บริบทของชุมชนส่วนใหญ่ประกอบ

อาชีพเกษตรกรรม ปลูกข้าว ปลูกสตอร์เบอร์รี่ กระเทียม กล้วยหวาน แก้วฮวย เป็นรายได้หลัก สภาพชุมชนมีการเปลี่ยนแปลงไปตามกระแสวัตถุนิยม บริโภคนิยม แต่สิ่งที่ยังมีอยู่คือ องค์ความรู้ภูมิปัญญาของปราชญ์ในชุมชน ซึ่งเป็นผู้เฒ่าผู้แก่ได้สืบทอดองค์ความรู้ต่าง ๆ ไว้รวมถึงสมุนไพรพื้นบ้าน ผักพื้นบ้านที่ยังพอหาได้บ้างในชุมชน แต่เมื่อลูกหลานส่วนใหญ่ไปเรียนรู้นอกเมือง ทำให้ขาดการสืบทอดองค์ความรู้เหล่านั้น ดังนั้น รูปแบบการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับการบริหารจัดการที่โฮมสคูล วัดพระบรมธาตุศตยผาสม จึงเป็นการเรียนรู้รูปแบบการบูรณาการโครงการตามแนวทางการจัดการศึกษาที่สอดคล้องกับสภาพผู้เรียน ปัญหาครอบครัว ชุมชน โดยหลักสูตรนั้นต้องตอบสนองและแก้ไขต่อปัญหาเหล่านั้นในเบื้องต้นและให้ทันกับสถานการณ์ปัจจุบันในท้องถิ่น ผู้วิจัยจึงหาแนวทางการพัฒนากิจกรรมเรียนรู้ให้เป็นหลักสูตรท้องถิ่นแบบองค์รวม ฐานวิชาหมอบ้าน ๆ โดยการประยุกต์ใช้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงร่วมกับเจ้าอาวาสวัดพระบรมธาตุศตยผาสม เพื่อพัฒนาหลักสูตรให้เป็นรูปธรรมสามารถเผยแพร่ให้แก่บุคคลทั่วไปที่สนใจ นำไปพัฒนาต่อยอดองค์ความรู้และประสบการณ์เดิมของผู้เรียนไปสู่ความรู้ใหม่เป็นการศึกษาเพื่อพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้ท้องถิ่น (สุนทิพย์ บุญสมบัติ, 2544, หน้า 75-90)

2. ผลของการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นแบบองค์รวมฐานวิชาหมอบ้าน ๆ โดยการประยุกต์ใช้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง แผนการเรียนรู้ 6 กิจกรรม ผู้วิจัยได้นำข้อมูลที่ได้จากการบันทึก รวบรวม วิเคราะห์ตรวจสอบเปรียบเทียบกับมาตรฐานการเรียนรู้ที่ระบุไว้ในหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 ทั้ง 8 สารการเรียนรู้ พบว่า กระบวนการทุกกิจกรรมที่เกิดจากการพัฒนาฐานวิชาหมอบ้าน ๆ ทั้ง 6 กิจกรรม และตารางเรียนรู้ในวิถีชีวิต มีองค์ประกอบของหลักสูตรทั้งหมด 17 ฐานเรียนรู้ ซึ่งแผนการเรียนรู้ 6 กิจกรรม นี้พัฒนาจากฐานวิชาหมอบ้าน ๆ มีจุดมุ่งหมายเพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ผ่านการลงมือปฏิบัติการจริงและสอดคล้องกับวิถีชีวิตประจำวันของผู้เรียน กิจกรรมของหลักสูตรมีความยืดหยุ่นตามสภาพการณ์ของผู้เรียน ซึ่งมีวิธีการประเมินที่หลากหลาย ครอบคลุมทั้ง 8 สารการเรียนรู้ เป็นกิจกรรมในการสร้างประสบการณ์ตรงที่ส่งเสริมพัฒนาการทั้ง 4 ด้าน ของผู้เรียนตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 ที่ระบุไว้ ได้แก่ ด้านร่างกาย อารมณ์ สังคม สติปัญญา นอกจากนี้ผู้วิจัยยังพบว่า การปฏิบัติการฐานวิชาหมอบ้าน ๆ ตามแผนการเรียนรู้ 6 กิจกรรม ได้แก่ (1) ปราชญ์ชุมชน (2) สมุนไพรพื้นบ้านอาหารพื้นเมือง (3) การนวดจุดต่าง ๆ ของร่างกาย (4) กัวซาถอนพิษไข้ (5) น้ำโคลอโรฟิลล์ และ (6) ศาสตร์แห่งการครอบแก้ว ครอบคลุมถึงเจตนารมณ์ของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติที่ระบุการวัดผลการประเมินผลที่ต้องการให้เกิดกับผู้เรียน ดังนี้ คือ 1) เน้นผลที่เกิดกับผู้เรียนเป็นสำคัญ 2) สารและจุดเน้นของการประเมินมี 2 ด้าน คือ (2.1) เรื่องพัฒนาการ ผู้เรียนมีผลการเรียนรู้ที่เพิ่มพูนขึ้น (2.2) เรื่องผลสัมฤทธิ์ ผลที่เกิดขึ้นกับตัวผู้เรียนทุกด้านโดยรวม 3) วิธีการประเมิน ใช้วิธีการที่หลากหลาย

3. ผลของกิจกรรมการเรียนรู้การสอนเพื่อส่งเสริมทักษะชีวิต 5 ด้าน ของผู้เรียนจากการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นแบบองค์รวมฐานวิชาหมอบ้าน ๆ คือ 1) ผู้เรียนรู้ประหยัด 2) ผู้เรียนมีความอดทน 3) ผู้เรียนมีทักษะปฏิบัติการ 4) ผู้เรียนมีทักษะการวิเคราะห์แก้ปัญหา และ 5) ผู้เรียนเป็นผู้มีจิตอาสา ผลการวิจัยพบว่า ผู้เรียนมีทักษะชีวิต 5 ด้าน ที่ดีขึ้นมากตามลำดับ มีความภาคภูมิใจเข้าใจในการเรียนรู้รูปแบบบูรณาการโครงการและฐานวิชาหมอบ้าน ๆ โดยไม่ต้องทำข้อสอบปรนัย ไม่ต้องเรียนแข่งขันกับใคร แต่มีการสอบปฏิบัติ โดยปราชญ์ชุมชนได้สะท้อนว่า ผู้เรียนทุกคนสามารถทำได้บรรลุเป้าหมายของแต่ละกิจกรรม ซึ่งทั้ง 6 กิจกรรม ผู้เรียนสามารถนำองค์ความรู้ที่ได้เรียนมาทั้งหมดไปใช้ในวิถีชีวิตจริงได้ ยังสามารถพัฒนาต่อยอดจนเป็นผลิตภัณฑ์จำหน่าย หรือพัฒนาการเรียนรู้ด้าน สมุนไพร การนวด การกัวซา การครอบแก้ว จนเป็นผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้านการแพทย์ทางเลือก ซึ่งสามารถสร้างรายได้ให้กับผู้เรียนในอนาคตแบบพึ่งพาตนเองได้ นอกจากนี้ยังพบว่าผู้เรียนยังตระหนักถึงคุณค่าขององค์ความรู้ภูมิปัญญาในท้องถิ่นเรื่องหมอบ้าน ๆ ที่กำลังจะหายไปจากชุมชน

จากผลของการจัดแผนการเรียนรู้เพื่อส่งเสริมทักษะชีวิต 5 ด้านของผู้เรียน สรุปได้ดังนี้ 1) ผู้เรียนรู้ประหยัด พบว่า ผู้เรียนมีคุณลักษณะการใช้สมุนไพรวัตถุดิบในการทดลองกิจกรรม มีความรอบคอบในการใช้จ่ายมากขึ้น รู้จักใช้จ่ายให้เกิดประโยชน์สูงสุด รู้จักคิดรายการอาหารสำหรับคนทั้งวัด รู้ใช้ทรัพยากรอย่างประหยัด กล่าวโดยสรุปคือผู้เรียนเห็นคุณค่าทรัพยากรวัตถุดิบที่ใช้ทดลองมากขึ้นโดยการนำเสนอความคิดเห็นจากการสังเกตและบันทึกการเรียนรู้ 2) ผู้เรียนมีความอดทน พบว่า ผู้เรียนมีทักษะความอดทนต่อความกดดันและการเรียนรู้ในเรื่องต่าง ๆ ได้ดีขึ้นจากกระบวนการเรียนรู้ในตารางวิถีชีวิต เช่น อดทนต่อความกดดันในเรื่องของรสชาติอาหารที่ไม่มีความพอดี อดทนต่อกฎ กติกา การอยู่ร่วมกันของหมู่คณะ อดทนต่อการลุกตื่นตั้งแต่เช้าตีสามสวดมนต์ไหว้พระ รวมถึงแผนการเรียนรู้ทั้ง 6 กิจกรรม เนื่องจากต้องออกภาคสนามทุกครั้งและยังพัฒนากิจกรรมต่อยอดไปถ่ายทอดความรู้ฐานวิชาหมอบ้าน ๆ ไปสู่ภายนอกชุมชนใกล้เคียง เช่น อโรคยาสัจจร เพื่อไปถ่ายทอดองค์ความรู้ยังหมู่บ้านอื่น ๆ ที่ทางไกลโรงพยาบาล 3) ผู้เรียนมีทักษะปฏิบัติการ พบว่า ผู้เรียนทุกคนมีทักษะหลังการจัดกระบวนการเรียนรู้ทั้ง 6 กิจกรรม และตารางวิถีชีวิตที่ได้ออกแบบกิจกรรมกำหนดไว้ ผู้เรียนทุกคนมีทักษะปฏิบัติการได้ดี 4) ผู้เรียนมีทักษะการวิเคราะห์แก้ปัญหา พบว่า หลังจัดกระบวนการเรียนรู้ผู้เรียนส่วนใหญ่มีทักษะกระบวนการคิดวิเคราะห์แก้ปัญหาได้ดี มีแนวคิดที่ละเอียดลึกซึ้งขึ้น เช่น จากกิจกรรมการหาสมุนไพร พืชผักในชุมชนหรือในป่า ผู้เรียนเสนอว่า ควรนำสมุนไพรที่ใกล้สูญพันธุ์หรือมีน้อย ปลูกยาก มาเพาะพันธุ์ขยายกล้า เช่น ใบย่านาง ฮ่อม คาวตอง เบญจรงค์ การบูรณาการสะท้อนจากผู้เรียนถึงการวิเคราะห์วางแผนชีวิต อาชีพในอนาคตของตนเอง แม้จะไม่ได้เรียนสูงและบางคนก็ไม่อยากจะทำ

เรียนต่อ แต่ก็สามารถนำความรู้ที่ได้มาเรียนจากโฮมสคูล ไปพัฒนาต่อยอดจนเป็นอาชีพทางเลือก หรือแพทย์ทางเลือกได้ เช่น การทำ น้ำคลอโรฟิลล์ น้ำสมุนไพร หรือประกอบอาชีพการนวด การกัวซา การครอบแก้ว 5) ผู้เรียนเป็นผู้มีจิตอาสา พบว่า ผู้เรียนส่วนใหญ่ มีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนทุกครั้ง รวมทั้งมีความรับผิดชอบในตารางกิจวัตรประจำวัน มีส่วนร่วมช่วยเหลือเพื่อนกันอย่างสนุกสนาน นอกจากนี้ผู้เรียนส่วนใหญ่ยังมีน้ำใจเอื้อเฟื้อต่อคนในชุมชน ช่วยเหลืองานชุมชนทุกครั้งที่มีกิจกรรมในชุมชน เช่น การเป็นอาสาทำอาหาร การช่วยคณะศรัทธาที่มาเยือนที่วัด ยกของ การช่วยครูเตรียมกิจกรรม เตรียมห้องประชุม การกวาด แผนกันไฟ การเป็นอาสาเฝ้าแผนกันไฟ การดับไฟฟ้า การเป็นจิตอาสาไปออกอโรคยาเคลื่อนที่ การสร้างฝายให้ในชุมชนและให้ความรู้ การสร้างฝายให้คนนอกชุมชน

ผลการวิจัย

ภาพประกอบ 4 ผู้เรียนออกพื้นที่อโรคยาสัญจรให้ความรู้ช่วยเหลือแก่ชุมชนในการดูแลสุขภาพพึ่งพาตน

ภาพประกอบ 5 ผลลัพธ์การวิจัยการศึกษาการบริหารการศึกษาทางเลือกและการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นแบบองค์รวมฐาน วิชาหมอบ้าน ๆ โดยการประยุกต์ใช้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง นำไปสู่การสร้างอาคารอโรคยาของชุมชนจนสำเร็จ

สรุปผลการวิจัย

สรุปผลที่จะได้จากความคิดการวิจัยเชิงระบบ เนื่องจากในการทำวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้เลือกรูปแบบการวิจัยด้านการศึกษา ทางเลือกโดยใช้รูปแบบโฮมสคูล (บ้านเรียน) ผู้วิจัยได้ข้อค้นพบและขอเสนอภาพรวมเชิงระบบโดยมีผู้ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนา การศึกษาในการนำไปใช้ดังปรากฏในตาราง 1 ดังนี้

ตาราง 1 ตารางแสดงความคิดเชิงระบบในการนำรูปแบบโฮมสคูล วัดพระบรมธาตุตอดอยผาส้ม ไปปรับใช้

Input	Process	Output	Outcome	Impact
ครู	กระตุ้น ตั้งคำถามติดตาม ประเมินผล พัฒนาการของ ผู้เรียนตามศักยภาพรายบุคคล	เห็นการเปลี่ยนแปลง พัฒนาการผู้เรียน	ส่งเสริมและแก้ปัญหาได้ รายบุคคล	ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้และ พัฒนาอย่างต่อเนื่อง

ตาราง 1 (ต่อ)

Input	Process	Output	Outcome	Impact
ผู้เรียน	เรียนรู้บูรณาการโครงการตามทีสนใจ ทดลองลงมือปฏิบัติ เผชิญปัญหาค้นหาวิธีแก้ปัญหา	ได้วิชาความรู้จริง ล้มเหลว/สำเร็จ ประสบการณ์จริง รู้วิธีแก้ปัญหา	มีความรู้จริง สร้างตำรา ของตนเองได้ และมีความ ภาคภูมิใจ	มีความเชี่ยวชาญ ชำนาญ รอบรู้ สุขุมต่อผู้อื่น
ผู้ปกครอง	ไม่คาดหวังลูก ให้อิสระในการ เรียนรู้และให้ลูกได้ลงมือปฏิบัติ ให้ลูกเผชิญปัญหาเอง ได้คิด แก้ปัญหาเอง	ลูกได้เรียนรู้จริง ทำงาน เป็น รู้วิธีการแก้ปัญหา ผู้ปกครองมีความ ภาคภูมิใจในตัวลูก	ลูกมีความมั่นใจ กล้าเผชิญปัญหา มีความ รับผิดชอบ ผู้ปกครองมี ความเชื่อมั่นในตัวลูก	ลูกมีจิตใจเข้มแข็ง กล้าหาญ ผู้ปกครอง ยอมรับได้ทั้งความสำเร็จ หรือล้มเหลวของลูก
ชุมชน	สามัคคี เชื่อในหลักปรัชญาของ เศรษฐกิจพอเพียง	ชุมชนมีความพอเพียง เกื้อกูลช่วยเหลือกัน	ชุมชนเป็นที่พึ่งให้ ลูกหลานได้ ชุมชน เข้มแข็ง	ชุมชนมีความสุข สันติ เข้มแข็ง
วัด	ศูนย์บ่มเพาะคุณธรรม จริยธรรมเชิงปฏิบัติการ (กาย วาจา ใจ)	ครู ผู้เรียน ผู้ปกครอง มีความเห็นถูกตามความ เป็นจริง ละความโลภ สังคมพอเพียง เอื้ออาทร ต่อกัน	ครู ผู้เรียน ผู้ปกครอง มีความมั่นคงปลอดภัย ทางอารมณ์และจิตใจ	ครู ผู้เรียน ผู้ปกครอง มีความสุขกายและสุขใจ สังคมเข้มแข็ง

จากตาราง 1 เป็นความคิดเชิงระบบในการนำรูปแบบโฮมสคูล วัดพระบรมธาตุคุดอยผาส้ม ไปปรับใช้ในแต่ละพื้นที่ แต่ละบริบทที่มีความแตกต่างกันทางด้านทรัพยากร

อภิปรายผลการวิจัย

จากผลการวิจัยในครั้งนี้ได้ศึกษาการบริหารการศึกษาทางเลือกของโฮมสคูล วัดพระบรมธาตุคุดอยผาส้ม พบว่า โฮมสคูลวัดพระบรมธาตุคุดอยผาส้ม มีการบริหารและการจัดการศึกษารูปแบบการศึกษาทางเลือกที่มีความยืดหยุ่น มีการจัดการเรียนรู้แบบคล่องตัว โดยประเมินผลตามระดับขั้นและตามศักยภาพเป็นรายบุคคล เน้นการพัฒนาให้ผู้เรียนได้ค้นหาศักยภาพที่มีอยู่ในตัวตน เลือกเรียนตามความถนัดความสนใจ พัฒนาต่อยอดองค์ความรู้จนถึงขีดสูงสุดที่ผู้เรียนจะสามารถเรียนรู้ได้ มีการจัดการศึกษาให้กับผู้เรียนหลายคนเฝ้า เช่น มั่ง ปากก่อยอ ปะโอ ไทยพื้นเมือง ด้านนโยบายและเป้าหมายมุ่งเน้นวิสัยทัศน์เกี่ยวกับการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรม มีทักษะชีวิต มีความประหยัด อดทน ทำงานเป็นและเป็นผู้มีจิตอาสา สามารถพึ่งพาตนเองได้ ให้ผู้เรียนมีส่วนสืบสานองค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นตามแนวทางหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ด้านงบประมาณ สื่อเทคโนโลยี ไอที และการจัดการองค์ความรู้พบว่า ยังไม่ได้รับการสนับสนุนจากภาครัฐเท่าที่ควร ที่เป็นเช่นนี้อาจเป็นเพราะยังมียกเลิกของภาครัฐที่ยังเป็นอุปสรรคต่อการบริหารและการพัฒนาการศึกษาทางเลือก ซึ่งผู้วิจัยเห็นว่า การพัฒนากิจกรรมการเรียนการสอนด้วยการบูรณาการผ่านกระบวนการลงมือปฏิบัติ จะสร้างประสบการณ์โดยตรงและพาผู้เรียนให้ไปถึงระดับรู้คุณค่าของสิ่งที่ได้เรียนรู้ (ประภาภัทร นิยม, 2553, หน้า 191-195) และนริศรา จริยะพันธุ์ (2555, หน้า 158-159) ซึ่งเป็นทางเลือกการศึกษาของประชาชน โดยกลไกภาครัฐไม่ควรเป็นอุปสรรคแต่ควรช่วยส่งเสริมพัฒนาขีดความสามารถของการศึกษาทางเลือก เพื่อให้เครือข่ายโรงเรียนทางเลือก บ้านเรียน (โฮมสคูล) ศูนย์การเรียนรู้ สามารถดำเนินการต่อไปได้อย่างยั่งยืน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ ปกป้อง จันทรวินัย และสุนทร ตันม้นทอง (2555, หน้า 41-42)

การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นแบบองค์รวมนฐานวิชาหมู่บ้าน ๆ โดยการประยุกต์ใช้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง มีกระบวนการพัฒนาหลักสูตรจากปัญหาและความต้องการของคนในชุมชนที่ต้องการให้มีหลักสูตรที่สอดคล้องกับปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน จึงมีการพัฒนาหลักสูตรเป็นหลักสูตรศาสตร์พระราชาไว้ 17 ฐาน ตามสถานการณ์หรือฤดูกาล มีกระบวนการจัดการเรียนรู้รูปแบบบูรณาการโครงการ และเรียนรู้จากปัญหาโดยผ่านตารางวิถีชีวิตกิจกรรมประจำวันและแผนการเรียนรู้ 6 กิจกรรม ที่ได้พัฒนาขึ้นเพื่อส่งเสริมพัฒนาผู้เรียนให้มีทักษะชีวิต 5 ด้าน ได้แก่ 1) ผู้เรียนรู้ประหยัด 2) ผู้เรียนมีความอดทน 3) ผู้เรียนมีทักษะปฏิบัติการ

4) ผู้เรียนมีทักษะการวิเคราะห์แก้ปัญหา และ 5) ผู้เรียนเป็นผู้มีจิตอาสา ด้วยกระบวนการเรียนรู้รูปแบบบูรณาการโครงการ (Project Approach) และเรียนรู้จากปัญหาเป็นตัวตั้ง (Problem Based Learning) จากปัญหาระดับตัวผู้เรียน ปัญหาครอบครัว ปัญหาในชุมชน ซึ่งเป็นการเรียนรู้โดยยึดหลักผู้เรียนเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้และผู้เรียนกำกับวิธีการเรียนรู้ของตนเอง (Self-directed learning) (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2551, หน้า 21-22) นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับแนวคิดของ ทิศนา ขัมมณี (2558, หน้า 24) ที่ว่าการลงมือทำจะสามารถช่วยให้ผู้เรียนเกิดความเข้าใจและสามารถจดจำกระบวนการนั้นได้มากขึ้น การลงมือปฏิบัติจริงทำให้ได้ข้อมูลที่จะนำไปสู่การปรับปรุงขั้นตอนของกระบวนการปฏิบัติได้ดียิ่งขึ้นด้วย

ผลจากการพัฒนาคุณภาพทักษะชีวิต 5 ด้าน ที่ต้องการให้เกิดแก่ผู้เรียน

1) **ผู้เรียนรู้ประหยัด** พบว่า ผู้เรียนได้รู้ประโยชน์ เห็นคุณค่าของทรัพยากรพืชสมุนไพรพื้นบ้าน การเปลี่ยนทัศนคติความเชื่อของผู้ปกครองและผู้เรียนให้หันมาพึ่งตนเองตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ให้ผู้เรียนสามารถเรียนรู้ได้เองในชุมชน ผู้ปกครองมีส่วนสำคัญในการสนับสนุนช่วยให้ผู้เรียนเข้าใจและเกิดการเรียนรู้หลักการพึ่งตนเองได้ ผู้เรียนจะเดินตามวิถีทางแห่งความประหยัดได้ ไม่ติดหนี้ ไม่เป็นภาระของผู้ปกครองและสังคม

2) **ผู้เรียนมีความอดทน** สถานการณ์ปัจจุบันด้วยอำนาจอิทธิพลจากสื่อและเทคโนโลยีทำให้ผู้เรียนสมัยใหม่มีความอดทนน้อย สมารถนั่งนิ่งๆ จึงมีการเรียนการสอนโดยให้ผู้เรียน เรียนรู้จากโครงการ ฝึกการทำงานหนักจะทำให้ผู้เรียนรู้คุณค่าของการประหยัด รู้วิธีการใช้จ่ายที่ไม่เกินตัว เห็นอกเห็นใจพ่อแม่ที่ต้องอดทนทำงานหนักเลี้ยงดูส่งเสียลูกเรียน เมื่อผู้เรียนมีความอดทน สุขุมรอบคอบ มีมารยาท จะทำให้เป็นผู้ว่าง่ายสอนง่าย

3) **ผู้เรียนมีทักษะปฏิบัติการ** การเรียนรู้ด้วยการลงมือปฏิบัติ จากตารางกิจวัตรประจำวันและแผนเรียนรู้ ทั้ง 6 กิจกรรม ทำให้ผู้เรียนเกิดความเข้าใจและจดจำได้ดี จากผลการวิจัยพบว่าผู้เรียนสามารถอธิบายการเรียนรู้ต่าง ๆ ด้วยการลงมือปฏิบัติการได้ดี ผู้เรียนไม่ชอบข้อสอบเลือกตอบ เพราะเห็นว่าจำกัดความคิดเกินไป แต่ชอบข้อสอบแบบเปิดแสดงความคิดเห็น เพราะได้แสดงความคิดอิสระ ผู้เรียนยังสามารถสอบถามสิ่งที่ติดขัด หรืออยากบอก ข้อเสนอแนะ คำชื่นชม ให้ผู้สอนหรือโค้ชทราบ อาจเป็นภาษาเรียงความ บทกวี ผังความคิด หรือภาพการ์ตูน ก็ได้ ซึ่งเป็นการเรียนรู้หลากหลายรูปแบบ นอกจากนี้ผู้เรียนยังได้เรียนรู้ถึงปัญหาและความรับผิดชอบต่อหน้าที่ต่าง ๆ ของแต่ละคนในแต่ละวันในการเรียนอยู่ร่วมกันเป็นสังคมเล็ก ๆ การทำงานที่เกิดจากความรับผิดชอบด้วยความซื่อสัตย์จากจุดเล็ก ๆ ส่งผลต่อความน่าเชื่อถือ ความไว้วางใจต่อกันระหว่างผู้เรียนและผู้สอนมีผลต่อปลูกฝังให้ผู้เรียนเติบโตอย่างมีคุณภาพ ถือได้ว่าเป็นกำไรของชุมชน สังคม และประเทศชาติ

4) **ผู้เรียนมีทักษะการวิเคราะห์แก้ปัญหา** จากกระบวนการสร้างตารางวิถีชีวิตกิจวัตรประจำวัน รวมทั้งกิจกรรมเรียนรู้ ทั้ง 6 กิจกรรม ทำให้ผู้เรียนแต่ละคนมีทักษะกระบวนการคิดวิเคราะห์แก้ปัญหาในเรื่องที่เรียน และเรื่องวิถีชีวิตการปรับตัวของแต่ละคนได้มากขึ้น ผู้สอนจึงมีความสำคัญในการสร้างกระบวนการจุดประกายให้ผู้เรียนเกิดการคิดเป็น สามารถเผชิญกับปัญหาและแก้ไขปัญหาด้วยตัวเอง ทำให้ผู้เรียนรู้สึกภาคภูมิใจ มีกำลังใจเมื่อได้ผ่านอุปสรรคนั้น ๆ ไปได้

5) **ผู้เรียนเป็นผู้มีจิตอาสา** จากตารางกิจวัตรประจำวันที่ได้กำหนดสร้างขึ้นจากวิถีพุทธให้เป็นตารางวิถีชีวิตให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ทุกวัน และตามช่วงวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา ทำให้ผู้เรียนได้รับบทบาทเป็นผู้นำคอยบริการช่วยเหลือประชาชนทั่วไปที่มาเยือนที่วัดตามวันสำคัญต่าง ๆ ทำให้ผู้เรียนได้ฝึกความมีน้ำใจ ฝึกทำงานอาสาต่าง ๆ ผ่านการปลูกฝังวิชาคุณธรรมจริยธรรมด้วยพา ลงมือปฏิบัติการ จากกิจกรรมการรับอาสาทำหน้าที่ต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง เช่น งานสงฆ์พระบรมสารีริกธาตุ วันออกพรรษา วันมาฆบูชา วันเด็ก วันแม่แห่งชาติ ดับไฟป่า สร้างฝาย ปลูกป่า ตามพระราชดำริหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ส่งผลให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ และมีส่วนร่วมต่อชุมชนได้ดีตามลำดับ

สรุปได้ว่า กระบวนการเรียนรู้จากตารางวิถีชีวิตจากกิจวัตรประจำวันและฐานวิชาหมอบ้าน ๆ ทั้งแผนการเรียนรู้ 6 กิจกรรม เป็นกระบวนการปฏิบัติการหนุนเสริมทักษะชีวิตให้ผู้เรียนได้เรียนรู้และมีปัญญาบนฐานความรู้เห็นความจริง สามารถเชื่อมโยงตนเองสู่ธรรมชาติที่มีความสัมพันธ์อย่างเป็นองค์รวม อีกทั้งยังเป็นการสร้างผู้เรียนให้เป็นเยาวชนที่มีทักษะชีวิตแห่งศตวรรษที่ 21 ด้วย (วิจารณ์ พานิช, 2556, หน้า 13)

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะในการนำผลวิจัยไปประยุกต์ใช้

1.1 การบริหารการศึกษาทางเลือก ผู้บริหารและครูมีความยืดหยุ่นในการจัดตารางการเรียนการสอนตามความถนัด ความสนใจของผู้เรียน มีวิธีการเรียนรู้ผ่านการลงมือปฏิบัติ ถอดองค์ความรู้มาเป็นบทเรียนที่เป็นประสบการณ์จริง และต่อยอดพัฒนาขีดความสามารถตามกำลังสติปัญญาของผู้เรียน โดยมีวิธีการประเมินตามศักยภาพรายบุคคลและด้วยวิธีการที่หลากหลาย ให้ผู้เรียนได้

มีส่วนร่วมในการสืบทอดองค์ความรู้ภูมิปัญญาของท้องถิ่นผ่านตารางการเรียนการสอนกับปราชญ์ชุมชน การออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ที่ลงมือทำจริงจะทำให้ผู้เรียนเกิดความอดทน จดจำได้ มีเหตุผล มีการเผชิญปัญหาและมีการวิเคราะห์แก้ไขปัญหาคือ

1.2 การบูรณาการแผนการเรียนการสอนเพื่อหนุนเสริมทักษะชีวิตให้ผู้เรียน ผู้บริหาร ครู และปราชญ์ชุมชน มีบทบาทสำคัญในการคิดกิจกรรมที่สร้างสรรค์และเป็นประโยชน์ต่อตัวผู้เรียน ครอบครัว และชุมชนเป็นอย่างมาก กิจกรรมการเรียนการสอนควรเน้นด้านการลงมือปฏิบัติและสร้างความสามัคคีและความเข้มแข็ง การช่วยเหลือเอื้อเฟื้อกันและกัน ไม่แยกตัวผู้เรียนออกจากชุมชน และไม่แยกชุมชนออกจากโรงเรียน แต่ควรให้เป็นชุมชนแห่งเรียนรู้ (บ้าน วัด โรงเรียน) ที่มีการพัฒนาไปในทิศทางเดียวกัน เพื่อช่วยกันปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมในตัวผู้เรียนให้เกิดศักยภาพและทักษะชีวิตที่ดี

2. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ควรนำกิจกรรมอื่น ๆ ในฐานวิชาหมอบ้าน ๆ ไปพัฒนาต่อยอดเป็นหลักสูตรด้วย เช่น การอบสมุนไพร การทำลูกประคบ การย่ำมขาง การดูแลสุขภาพใบหน้า (การพอกหน้า) การแช่มือแช่เท้าด้วยสมุนไพร ซึ่งทางโฮมสคูลฯ ได้จัดกิจกรรมทำอยู่แล้วแต่ยังไม่ได้พัฒนาให้เป็นโครงสร้างหลักสูตรที่เชื่อมโยงสู่สาระวิชาต่าง ๆ

2.2 ควรนำหลักสูตรนี้ไปประยุกต์ใช้กับโรงเรียนขยายโอกาสอื่น ๆ โรงเรียนขนาดเล็กในท้องถิ่นชนบทต่อไป

เอกสารอ้างอิง

- กระทรวงศึกษาธิการ. (2546). พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 พร้อมกฎกระทรวงเกี่ยวข้องและพระราชบัญญัติการศึกษาภาคบังคับ พ.ศ. 2545. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์องค์การรับส่งสินค้าและพัสดุภัณฑ์ (ร.ส.พ.).
- กองวิจัยการศึกษา กรมวิชาการ. (2542). ภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการพัฒนาหลักสูตรและการจัดการเรียนการสอน. กรุงเทพฯ: ครูสภาลาดพร้าว.
- จริพร นาคสัมฤทธิ์. (2556). กระบวนการบริหารโรงเรียนทางเลือกตามแนวคิดการบริหารที่เน้นความเป็นมนุษย์และแนวคิดการศึกษา มนุษยนิยม. วารสารครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 41(4), 114-131.
- ชัชวาล ทองดีเลิศ. (2557). การประชุมสรุปบทเรียนสมัชชาเครือข่ายการศึกษาทางเลือกภาคเหนือ. โองเขียนสืบสานภูมิปัญญาล้านนา จ.เชียงใหม่. สัมภาษณ์, 15 สิงหาคม 2557.
- นริศรา จริยะพันธุ์. (2555). การศึกษาการจัดการเรียนการสอนและประสิทธิผลของโรงเรียนทางเลือก. วิทยานิพนธ์ รป.ม. กรุงเทพฯ: สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- ปกป้อง จันวิทย์ และสุนทร ตันมันทอง. (2555). โรงเรียนทางเลือกกับทางเลือกในการศึกษาของประชาชน. สัมมนาวิชาการประจำปี ณ ห้องบางกอกคอนเวนชันเซ็นเตอร์ บี โรงแรมเซ็นทาราแกรนด์ เซ็นทรัลเวิลด์. วันที่ 15 กุมภาพันธ์ 2555.
- ประเสริฐ ผลิตผลการพิมพ์. (2557). การศึกษาเพื่อศตวรรษที่ 21. [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก : <https://www.youtube.com/watch?v=367EirEijRc>. 6 สิงหาคม 2557.
- ประภาภัทร นิยม. (2553). มีปัญหายิ่งกว่าฉลาด. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย.
- พระครูสุพรหมธรรมภาวิวัฒน์. (2556). การบริหารการศึกษาทางเลือกโฮมสคูลวัดพระบรมธาตุคุดอยผาลัม. อ.สะเมิง จ.เชียงใหม่. สัมภาษณ์, 15 กรกฎาคม 2556.
- วชิราพร สุวรรณศรุล, มานิตย์ ไชยกิจ, ปราโมทย์ มากชู และวิเชียร อารังโสติสกุล. (2556). รูปแบบการจัดการศึกษาทางเลือกสำหรับเด็กด้อยโอกาสทางการศึกษาในเขตพื้นที่สูงภาคเหนือตอนบนของประเทศไทย. วารสารศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร, 15(พิเศษ), 182-191.
- วิจารณ์ พานิช. (2555). ครูเพื่อศิษย์ : วิถีสร้างการเรียนรู้เพื่อศิษย์ในศตวรรษที่ 21. กรุงเทพฯ: บริษัท ตลาดาพับลิเคชั่น จำกัด. การศึกษาเพื่อศตวรรษที่ 21. [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก : <https://www.youtube.com/watch?v=367EirEijRc>. 6 สิงหาคม 2557.
- สันติ บุณยะชาติ. (2552). รูปแบบการจัดการศึกษาของสถานศึกษาขั้นพื้นฐานบนฐานความหลากหลายทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์. วิทยานิพนธ์ กศ.ด. พิษณุโลก: มหาวิทยาลัยนเรศวร.
- สุชาดา จักรพิสุทธ์ และคณะ. (2548). การศึกษาทางเลือก: โลกแห่งการเรียนรู้นอกโรงเรียน. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.

- สุภาพร อาจเดช. (2556). การบริหารจัดการโรงเรียนขนาดเล็ก. คณะกรรมาธิการการศึกษาสภาผู้แทนราษฎร ชุดที่ 24 หน้า 33-34. [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก : https://www.parliament.go.th/ewtcommittee/ewt/education/download/article/article_2013_0604093525.pdf. 18 สิงหาคม 2557.
- สำนักพัฒนานวัตกรรมการจัดการศึกษา. (2555). แนวทางการดำเนินงานการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานโดยครอบครัว: หลักเกณฑ์และวิธีการปรับใช้หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2551 สำหรับกลุ่มเป้าหมายเฉพาะ. กรุงเทพฯ: ห้างหุ้นส่วนจำกัดโรงพิมพ์อักษรไทย (น.ส.พ. ฟ้าเมืองไทย).
- อมรวิทย์ นาครทรรพ. (2543). รายงานการวิจัยการจัดการศึกษาโดยครอบครัว (Home School) ประสบการณ์ของนานาชาติ. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ.
- อุทิศ สมใจ, วัลลา อารีรัตน์ และเพ็ญณี แนนธ. (2556). การบริหารการจัดการศึกษาทางเลือกในสถานศึกษาจังหวัดขอนแก่น : พหุ กรณีศึกษา. วารสารศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 7(4), 101-111.
- Bloom, B.S. (1978). *Human Characteristics and School Learning*. [Online]. New York: McGraw-Hill. Retrieved May 15, 2015 from http://www.ascd.org/ASCD/pdf/journals/ed_lead/el_197804_bloom.pdf.
- David Albert. (2017). *An excerpt from Have Fun. Learn Stuff. Grow: Homeschooling and the curriculum of love*. from http://www.besthomeschooling.org/articles/math_david_albert.html. 24 March 2017.
- Miriam, Ben-Peretz. (2009). *Policy-making in education: A Holistic Approach in Response to Global Changes*. New York: A Division of Rowman & Little field Publishers, Inc.
- Ralph, W. Tyler. (1969). *The University of Chicago Press: Basic Principles of Curriculum and Instruction*: United States of America.